

Alicja Dacewicz

Wilno

O RĘKOPISIE UTWORU „POLOWANIE” CZYLI „HECA ALBO POLOWANIE NA ZAJĄCA...” ZE ZBIORÓW KSIĘŻY MISJONARZY W WILNIE

W 2014 r. w nr. 3 wydawanego przez Litewską Akademię Nauk kwartalnika *Menotyra* ukazał się artykuł Laimy Budzinauskienė i Agnė Januškaitė „XIX a. muzikinio šaltinio pėdsakais: «Vilniaus seminarijos knygos» istorija, kontekstas ir turinys” [Śladami XIX-wiecznego źródła muzycznego: historia, kontekst i treść „Wileńskiej Księgi Seminaryjnej”]¹. W materiale badaczki pragnęły przedstawić dwa odnalezione w Wilnie woluminy rękopiśmienne z XIX w. zawierające zapis muzyczny, które dla celów badawczych nazwały „Wileńską Księgą Seminaryjną”. Użyły takiej nazwy, bowiem rękopisy te, znajdujące się obecnie w Lietuvos Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos muzikos skyrius (Dziale Muzycznym Litewskiej Państwowej Biblioteki im. Martinasa Mažvidasa)², w ich mniemaniu należały prawdopodobnie do Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Diecezjalnego³.

W świetle nowych informacji, wydobytych ze źródeł, nie uwzględnionych w artykule litewskich badaczek, powyższa nazwa muzycznych woluminów rękopiśmiennych musi ulec korekcie, gdyż źródła te modyfikują wersję wydarzeń zaproponowaną przez autorki artykułu. Otóż:

– omawiane wileńskie rękopisy powstały w 1828 r. u Księży Misjonarzy św. Wincentego á Paulo na Górze Zbawiciela w Wilnie;

– od 1828 r. do zamknięcia Domu Misjonarzy w Wilnie w 1844 r. były własnością *seminarium internum* Księży Misjonarzy św. Wincentego á Paulo na Górze Zbawiciela w Wilnie;

– po 1844 r. trafiły do Biblioteki Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Diecezjalnego, znajdującego się przy kościele pokarmelitańskim św. Jerzego, gdzie przetrwały do naszych czasów;

¹ Laima Budzinauskienė, Agnė Januškaitė: „XIX a. muzikinio šaltinio pėdsakais: «Vilniaus seminarijos knygos» istorija, kontekstas ir turinys”. *Menotyra* 21 (2014) nr 3 s. 179–192.

² Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Muzikos skyrius [Dział Muzyczny Litewskiej Państwowej Biblioteki im. Martinasa Mažvidasa], dalej cyt. LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11. Są to dwie księgi rękopiśmienne z nadaną w bibliotece ogólną nazwą *Quatuor libri cantu figurali seu musico et unus choralis [Rankraštinių natos]: comparati et incepti anno millesimo octingentesimo vigesimo octavo, ultimis martii; finiti vero in decembri eiusdem anni, ad perpetuum usum Seminarium Interni Congregationis Missionis, Domus Vilnensis Montis SS. Salvatoris: continent varias missas, hymnos antyphonas de Beata, nec non antyphonas ad vespuras et alia multa / opera Fratris Martini Zebrowscii* i z nadanymi w bibliotece podrzędnyimi nazwami *Cantu secundo* i *Cantu basso*. Na okładkach rękopisów określenia *Basso vocale* i *Cantu secundo*. Format 22 x 36 cm, stron – 309, [4]; niektórych kart brak. Na stronie tytułowej znajduje się pieczętka „Библиотека Виленской Р.К. Епархіальной Семинарии” (Biblioteka Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Diecezjalnego).

³ M.in. na stronie tytułowej znajduje się pieczętka z napisem „Библиотека Виленской Р.К. Епархіальной Семинарии” (jw.).

- utwory z omawianych rękopisów muzycznych mogły być wykonywane u Księży Misjonarzy w Wilnie przez chór z akompaniamentem organowym lub może i przez chór z kapelą;
- umieszczona w zbiorze utworów religijnych kompozycja *Polowanie* jest zdekompletowanym egzemplarzem opery *Heca albo polowanie na zająca*.

Prowienięc woluminów ze zbioru Księży Misjonarzy św. Wincentego á Paulo w Wilnie potwierdzają wpisy na stronie tytułowej. Szkoda, że, tłumacząc na litewski wpis tytułowy, badaczki opuściły fragment zapisu „ad perpetuum usum Seminarii Interni Congregationis Missionis Domus Vilmensis Montis SS Salvatoris”⁴, który wyraźnie mówi o „wiecznym używaniu w Seminarium Internum Zgromadzenia Misji Domu Wileńskiego Góry Świętego Zbawiciela”.

W tytule jest także zapisane, że woluminy rękopiśmienne to „opera Fratris Martinii Żebrowscii” („praca Brata Marcina Żebrowskiego”), którą „comparati” (czyli: przygotowywał, układał) od marca do grudnia 1828 r.⁵ W przepisywaniu pomagały mu inne osoby, zapewne współbracia, gdyż w końcowej części rękopisu wyodrębnić można kilka różnych duktów pisma. Marcin Żebrowski przebywał w 1828 r. w Wileńskim Domu na Górze Zbawiciela jako *Fratres Coadjutore*. Miał wówczas trzydzieści lat i od dwóch lat był członkiem zgromadzenia. Oprócz niego w Wilnie było jeszcze czterech braci pomocniczych⁶. Być może Żebrowski zajmował się komponowaniem lub transkrypcją i harmonizacją, bowiem przy *Hymnie ku czci św. Wincentego á Paulo* i przy *Mszy Polskiej Nr 3* widnieją adnotacje „Con. p: Mon: Mar: Żebrowski” oraz „p. Mon. Mar. Żebrowski Frat. C. Missi”⁷.

Obok nazwiska Marcina Żebrowskiego w rękopisie pojawiło się jeszcze kilka innych: „Cantt in Dzień Imienin C: p: D: Rulewicz”⁸, „Castrum Doloris Nr 3tio=p: RD Zygmun”⁹ i „Sub venite Con p: RD Woliński”¹⁰. W 1827 r. w Domu Misjonarskim w Krasławiu mieszkał „Petrus Rolewicz Clericus”¹¹; „X. Anzelm Zygmunt” albo „X. Anzelm Zygmunt” uczył u misjonarzy języka niemieckiego i w 1828 r. był w Wilnie¹²; Franciszek Woliński był w 1828 r. prefektem chóru u wileńskich misjonarzy¹³.

Wszystkie wyżej wymienione osoby były związane z Księżmi Misjonarzami. Ponadto w woluminach wymienieni zostali niezwiązani z klasztorem misjonarskim Józef Elsner¹⁴ i Karol Kurpiński¹⁵.

Wykaz muzykaliów zawiera około sto pozycji głównie religijnych¹⁶, w większości anonimowych. Można przyjąć, że na zawartość woluminów mógł mieć wpływ nie tylko Marcin Żebrowski, lecz także

⁴ W egzemplarzach *Canto secundo* i *Basso vocale* znajduje się niemal identyczny tekst *Quator Libri Cantu figurali seu Musico et unus Choralis, Comparati et in=cepti Anno Milisimo Octingentesimo vigesimo Octavo, ultimis Martii, finiti vero in Decembri eiusdem Anni, ad perpetuum usum Seminarii Interni Congregationis Missionis, Domus Vilmensis Montis SS Salvatoris. – Continent varias Missas, Hymnos Antyphonas de Beata, nec non Antyphonas ad Vesperas et Alia Mutta = opera Gratis Martinii Żebrowscii*, LNMMB MS, rkp., sygn. Mkrn-11, s. n. n.

⁵ *Quatuor libri cantu figurali seu musico*, op. cit., LNMMB MS, rkp., sygn. Mkrn-11, s. n. n.

⁶ *Catalogus Personarum et Officiorum Congregationis Missionis In Imperio Rossiaco Existentium*, Dział Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich (Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskijų bibliotekos Rankraščių skyrius), dalej LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 7, 8.

⁷ *Quatuor libri cantu figurali seu musico*, op. cit., LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11, s. 264, 268.

⁸ *Ibid.*, s. 266 (*Basso vocale*). Litera „D” może być pozostałością po skrótce „RD” („Reverendissimo”) zanotowanym w spisie utworów, a nie pierwszą literą imienia.

⁹ *Ibid.*, s.161 (*Canto secundo*).

¹⁰ *Ibid.*, s. 161 (*Canto secundo*).

¹¹ *Catalogus Personarum*, op. cit., LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 6.

¹² Smora [Jan Marek Antoni Giżycki]: „Z przeszłości obydwóch Zgromadzeń w zaborze rosyjskim. XX Misjonarze w Wilnie”. *Rocznik Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego á Paulo* 21 (1915) nr 3–4 s. 266, 267, 269.

¹³ *Catalogus Personarum*, op. cit., LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 7v.

¹⁴ *Ibid.*, s. 245: „Msza Polska pv: Pana Józefa Elsnera Nr 6” (*Basso vocale*).

¹⁵ *Ibid.*, s. 274: „Msza polska p: Mon. Karol Kurpinzki” (*Basso vocale*).

¹⁶ *Quatuor libri cantu figurali seu musico*, op. cit., LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11, s.n.n.

Franciszek Woliński – prefekt chóru, oraz Ignacy Koc – prefekt biblioteki i chóru¹⁷. W chwili obecnej trudno stwierdzić, na ile były to kompozycje znane i wykonywane w tutejszym środowisku. W niektórych przypadkach istnieją adnotacje pozwalające przyporządkować utwory różnym zgromadzeniom – karmelitom, bernardynom, kapucynom.

Kolejnym dowodem przemawiającym za tym, że omawiane rękopisy początkowo przechowywane były na Górze Zbawiciela w Wilnie, a nie w Wileńskim Rzymsko-Katolickim Seminarium Diecezjalnym, jest napis „SEMINARIY YNTERNI 1828” na grzbiecie woluminów, którego badaczki litewskie nie analizują, a także fakt, że w rękopisach umieszczono aż dziewięć hymnów ku czci świętych związanych z historią zgromadzenia – św. Franciszka Salezego i św. Wincentego á Paulo¹⁸.

Sam termin „Seminarium internum” odnosił się do dwuletniego okresu duchowego formowania młodych członków konwentu Księża Misjonarzy, był odpowiednikiem nowicjatu i – podobnie – kończył się złożeniem ślubów zakonnych¹⁹. *Seminarium internum* obowiązywało każdego, niezależnie od tego, czy był księdzem, czy nie. Zdarzały się jednak przypadki, że kandydaci-księża byli włączani do jakiegoś domu z pominięciem *seminarium internum*. *Seminarium internum* Domu na Górze Zbawiciela działało od roku 1725²⁰.

Oprócz *seminarium internum*²¹ Księża Misjonarze św. Wincentego á Paulo na Górze Zbawiciela mieli tzw. seminarium wewnętrzne dla księży ze swego zgromadzenia, a od 1744 r. prowadzili również zewnętrzne *seminarium externum* dla duchowieństwa niemisjonarskiego²². W l. 1765–1808 administrowali Wileńskie Rzymsko-Katolickie Seminarium Diecezjalne, które przeszło w ręce księży diecezjalnych w 1808 r.²³; samo Seminarium od 1798 r. mieściło się przy kościele św. Jerzego, którego budynek Karmelici Trzewickowki opuścili, przenosząc się do kościoła pw. Wszystkich Świętych²⁴.

W miesiącach czerwcu i lipcu 1828 r. podczas wizytacji M. Herbutta w klasztorze misjonarskim nowicjuszy było trzynastu²⁵, a *Catalogus domarum et personarum Congregationis S. Vincentii a Paulo in Imperio Rossiano existentium. Anno 1828. editus* podaje liczbę „14” *clerici seminaristae* w wieku od

¹⁷ *Catalogus Personarum*, op. cit., LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 7v.

¹⁸ Na s. 190 artykułu w tab. I (*Priedas Nr. I*) badaczki nie podają hymnów nr 7 i nr 8, chociaż kompozycje te znajdują się w dwóch księgach: *Canto secundo* (na s. 273–275) i *Basso vocale* (na s. 271–273) oraz w obu tych księgach na s. 264–265.

¹⁹ Józef Stanisław Łupiński: *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*. Łódź 2011 s. 87–88, zob. [http://pbc.biaman.pl/Content/26744/Seminarium%20duchowne%20w%20Tykocinie%20\(z%20uwzględnieniem%20C4%85%20errata%20C4%85\).pdf](http://pbc.biaman.pl/Content/26744/Seminarium%20duchowne%20w%20Tykocinie%20(z%20uwzględnieniem%20C4%85%20errata%20C4%85).pdf), dostęp 13 VII 2015.

²⁰ Wojciech Kałamarz: *Muzyka u Misjonarzy. Wkład Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w kulturę muzyczną Polski*. Kraków 2009 s. 44, 76.

²¹ Pod koniec XVIII w. na terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów były prowadzone trzy misjonarskie *seminaria interna*: w Warszawie (Święty Krzyż), w Krakowie (Stradom) oraz w Wilnie (Góra Zbawiciela), zob.: Józef Stanisław Łupiński: op. cit., s. 88.

²² Tadeusz Salwa: „Litewska prowincja Księża Misjonarzy (1794–1842)”. *Nasza Przyszłość* 56 (1981) s. 202; Wojciech Kałamarz: op. cit., s. 76.

²³ Tadeusz Krahel: „Wileńskie Seminarium Duchowne po 1652 roku”. W: *Diecezja wileńska. Studia i szkice*. Red. Tadeusz Kasabuła, Adam Szot. Białystok 2014 (= Białostockie Studia Historyczno-Kościelne) s. 151–152; Jan Dukała: „«Ratio studiorum» w seminariach diecezjalnych pod zarządem księży misjonarzy (1675–1864)”. *Nasza Przyszłość* 61 (1984) s. 173.

²⁴ *Wizyta Seminarii Dyecezanego świeckiego Kleru znajdującego się w Mieście Gubernskim Wilnie Litewsko Wileńskiej Guberni przy kościele S-o Jerzego przez Delegowanego Wizytatora X. Antoniego Fiałkowskiego Professora Seminarii Dyecezanego Wileńskiego S-ey Teologii i Praw kościelnych Doktora Roku 1828 Miesiąca Junii dnia 30 odprawiona*. W: *Wizyty funduszów Duchowieństwa świeckiego i Zakonnego płci obojczy M. Wilna – za rok 1828-ty*, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego), dalej cyt. VUB RS, rkp., sygn. F.57-B53-1, k. 336.

²⁵ *Uwagi Wizytatorskie o Funduszu w Kościele Zgromadzenia i Parafii JJXXZy Wincentynów, czyli Misjonarzy Wileńskich przy Wizycie jeneralnej w roku 1828m przez JXa Kustosza Katedry Żytomirskiej Rejensa JWD [...] Wil. Seminar. Doktora Teologii M. Herbutta uformowane*, LMAVB RS, rkp., sygn. F.318-27889, k. 3v.

trzynastu do dwudziestu trzech lat²⁶, którzy przebywali w klasztorze od roku do dwóch lat²⁷. Wizytator M. Herbut nie wspomina, aby u Misjonarzy była wówczas kapela. Księża Misjonarze z reguły nie posiadali kapel, ale mogli zapraszać do swoich kościołów kapele działające w okolicy²⁸. Udało się odszukać jedynie kilka wpisów o wynajmowaniu muzyków przez wileńskich misjonarzy²⁹.

M. Herbut pisze, że „codziennego Choru jak w Katedrach i Kollegiatach nie zaprowadzono, ale szczególną biegłość, przytomność i wprawę Klerycy misjonarscy okazują, celują oraz nie tylko w prostym chorale, ale i figuralnym Kancie, którego na Nieszporach i przy śpiewanej Mszy wybornie używają” oraz „Jutrznie i Hory w dni świąteczne nie zwykły odprawiać”³⁰. Z tego zapisu wynika, że „klerycy misjonarscy” śpiewali bardzo dobrze chorał gregoriański oraz „kant figuralny”, czyli wielogłosowy śpiew figuralny. To potwierdzałby początek tytułu odnalezionych wileńskich rękopisów muzycznych *Quatuor libri cantu figurali seu musico et unus choralis*³¹.

Likwidacja domu Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Wilnie w I poł. XIX w. przebiegała etapami: na początku zabrano Zgromadzeniu majątki, później wielu zakonników rozesłano po innych parafiach, a kleryków wcielono do seminarium diecezjalnego przy pokarmelitańskim kościele św. Jerzego, następnie polecono całkowitą likwidację domu (5/17 IV 1844 r.), aż w końcu gubernator cywilny Siemionow 19 IV/1 V 1844 r. zamknął kościół i zniósł parafię³².

Biblioteka księży misjonarzy licząca 8284 tomów³³ w kwietniu 1844 r. była przenoszona i prawdopodobnie dopiero wówczas omawiane muzyczne woluminy rękopiśmienne trafiły do Biblioteki Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Diecezjalnego³⁴. Zbiór nie trafił do Seminarium w całości, gdyż ówczesny bibliotekarz, ks. Jerzy Tołwiński CM³⁵, 1772 tomy z zasobów zgromadzenia zdeponował na strychu Katedry Wileńskiej pw. św. Stanisława i Władysława, gdzie pozostawały prawdopodobnie do 1865 r.³⁶ 24 III 1865 r. kapituła katedralna zezwoliła urzędnikom carskim na przejrzenie archiwum katedralnego³⁷. Bardzo prawdopodobne jest, że to wówczas złożony tu wcześniej depozyt został ujawniony. W swoich wspomnieniach bibliotekarz Carskiej Biblioteki Publicznej

²⁶ Odpowiednio mieli lat dwanaście, trzynaście, czternaście, piętnaście, szesnaście, siedemnaście, osiemnaście, dziewiętnaście, dwadzieścia, dwadzieścia dwa oraz dwóch po dwadzieścia trzy.

²⁷ *Catalogus Personarum...*, LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 7v.

²⁸ Karol Mrowiec: „Liturgia i muzyka u Księży Misjonarzy w Polsce (1651–1939)”. *Nasza Przeszłość* 13 (1961) s. 208–214.

²⁹ „W dzień Imienin muzykom 6. (1838 marzec)” i „Muzyce w dzień S. Wincentego (1840 lipiec)”, cyt. za: Nr 7. *Rozchód 1836 roku*, LMAVB RS, rkp., sygn. F.318-17185, k. 11v, 21v.

³⁰ *Uwagi Wizytatorskie*, op. cit., LMAVB RS, rkp., sygn. F.318-27889, k. 3; *IV. Uwagi Wizytatorskie o Kościele parafialnym i Domie XXV Misjonarów Wileńskich in Monte Salvatoris 1828 Roku. Nr 511*, Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas (Archiwum Historii Państwa Litewskiego), dalej cyt. LVIA, rkp., sygn. F.604, Ap.1, B.6877, s. 4v.

³¹ *Quatuor libri cantu figurali seu musico*, op. cit., LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11, s. n. n.

³² Tadeusz Salwa: op. cit., s. 162, 203.

³³ Michał Szulkin: „Zamykanie bibliotek polskich na Litwie po roku 1863. Wygłoszone na zebraniu Związku Bibliotekarzy Polskich w Wilnie 24 września 1931 r.”. *Przegląd Historyczny* 46 (1932) s. 84. Autor powołuje się na pracę Jana Kurczewskiego *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i pracę biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych* (Wilno 1912 s. 323).

³⁴ *Vilniaus gubernatoriaus susirašinėjimas su dvasine vyriausibe dėl Vilniaus kunigų misijonierių: jų namų perdavimo vietos valdžiai, bažnyčios inventoriaus perdavimo vyskupistės žiniai, bibliotekos ir spaustuvių perkėlimo, bažnyčios uždarymo ir varpų*, LMAVB RS, rkp., sygn. F.43-20364, s. 8, 13.

³⁵ Nazwisko ks. Jerzego Tołwińskiego w: Smora [Jan Marek Antoni Giżycki]: op. cit., nr 1–2 s. 119; *Catalogus Personarum*, op. cit., LMAVB RS, sygn. F.273-319, k. 24.

³⁶ J. Ussas: „Z dziejów grabieży i niszczenia polskiego mienia kościelnego przez Rosjan w świetle świadectw rosyjskich (1655–1925). (Dokończenie)”. *Przegląd Powszechny* 53 (1936) nr 5 (629) s. 188. Ussas wspomina jedynie o „ks. Tołwińskim”.

³⁷ Zob.: Jan Kurczewski: *Kościół Zamkowy, czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju. Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*. T. III Wilno 1916.

w Wilnie A. Władimirow napisał, że w 1865 r. „nabyto ogromną kolekcję, nadzwyczaj cenną (kilka tysięcy tomów) z biblioteki rzymsko-katolickiego seminarium”³⁸. Być może wśród tych nabytków znalazły się także wcześniejsze zasoby biblioteki księży misjonarzy.

Poszukiwania katalogu tej biblioteki sprzed jej ewakuacji z murów klasztornych zwieńczone zostały połowicznym sukcesem, zachowała się bowiem tylko bardzo znikoma część katalogu³⁹. Udało się jednak odszukać stare wileńskie sygnatury na kilku zachowanych dokumentach: E-II-5, F-II-12, F-II-16, F-II-17⁴⁰. Drugi i trzeci człon sygnatury misjonarskiej widnieje na grzbiecie rękopisów, bowiem oprócz napisu wersalikami „SEMINARIY YNTERNI 1828” mamy numerację na *Canto secundo* – „4”, a na *Basso vocale* – „5”. Dodatkowo na arabskiej cyfrze „5” jest nadpisana rzymska cyfra „III”. To kolejne elementy, które dokumentować mogą proveniencję badanych woluminów rękopiśmiennych ze zbiorów Domu Misjonarskiego.

Biblioteka Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Diecezjalnego w 1915 r. posiadała 76 szaf⁴¹, toteż pierwsza cyfra sygnatury oznaczała numer szafy, następny człon – półkę, a trzecia cyfra – kolejną książkę na półce. Potwierdzają to sygnatury znajdujące się po wewnętrznej stronie oprawy woluminów: w księdze *Basso vocale* —25-3p-9, 25-4p-9 i 18327, w księdze *Canto secundo* – 25-3p-8, 25-4p-8 i 18326. Napisy wykonano kolejno czerwonym, niebieskim i brązowym ołówkiem. Pierwsza sygnatura jest skreślona. W dolnej części księgi *Basso vocale* naklejona jest prostokątna karteczka z niebieskim brzeżkiem, służąca do wpisywania numeru ewidencyjnego (tu niewypełniona). Podobna sygnatura – 25-10p-81 – widnieje również na dokumencie o treści *Uwagi Wizytatorskie o Funduszu Kościele Zgromadzenia i Parafii JIXXŻy Wincentyńów, czyli Missyonarzów Wileńskich przy Wizycie jeneralnej w roku 1828m przez JXa Kustosza Katedry Żytomirskiej Rejensa JWD [...] Wil. Seminar. Doktora Teologii M. Herbutta uformowane*⁴², który także opatrzony został w prostokątną nalepkę z niebieskim brzeżkiem (taką, jak rękopis muzyczny), na której w tym wypadku sygnatura widnieje. Wspomniane sygnatury nie były nadane przez misjonarzy.

W katalogu książkowym Biblioteki Seminarium Archidiecezji Wileńskiej, spisany najprawdopodobniej przed II wojną światową, pod numerami 18326 i 18327 znajdują się odpowiednio *Canto secundo* z miejscem przechowywania 25-4p-8 i *Basso vocale* z sygnaturą wskazującą na miejsce sąsiednie 25-4p-9. Przy *Canto secundo* dodano wpis „4 książki (rękopis)”, a przy partii basowej – „(rękopis)”. Wskazano, że pozycje pochodzą z 1828 r., z Wilna⁴³. Numery porządkowe i umiejscowienie zanotowane w katalogu bibliotecznym seminarium odpowiadają wpisanym sygnaturom w rękopisach muzycznych.

Biblioteka Wileńskiego Seminarium Archidiecezjalnego przy kościele pokarmelikańskim św. Jerzego działała do zamknięcia Seminarium w dn. 20 II 1945 r.⁴⁴. W 1948 r. wydano pozwolenie na adaptację budynków byłego Seminarium oraz dawnego pokarmelińskiego klasztoru i kościoła św.

³⁸ *Założenie i pierwsze lata Biblioteki publicznej w Wilnie – Wspomnienia pierwszego jej bibliotekarza A. Władimirowa*, LMAVB RS, rkp., sygn. F9-98-99, k. 5.

³⁹ *Biblioteka Księża Misjonarzy*, Archiwum Misjonarzy na Stradomiu, dalej AMS, rkp., sygn. Wilno, I/19, s.n.n.

⁴⁰ Odpowiednio: *Biblioteka Księża Misjonarzy*, AMS, rkp., sygn. Wilno, I/19; *Wilno [Akta fundacji Domu Wileńskiego księży Misjonarzy] rys 1679–1758*, AMS, rkp., sygn. Wilno I/3-5; *Korespondencja Domu Wileńskiego (z konsystorzem, 1816–1867)*, AMS, rkp., sygn. Wilno, IV/12; *Akta gospodarcze Domu Wileńskiego (1730–1924)*, AMS, rkp., sygn. Wilno, V/53.

⁴¹ *Протокол для определения размера убытков [...] Виленской Римско-Католической Духовной Семинарии*, LMAB RS, rkp., sygn. F318-22540, k. 4v.

⁴² *Uwagi Wizytatorskie*, op. cit., LMAVB RS, rkp., sygn. F318-27889, k. 1.

⁴³ *Liber inventarii Bibliothecae maioris Seminarii Archidioecisani Vilnensis*, LNMMB RS, rkp., sygn. F.203-1, s. 417. Jest to prawdopodobnie początek katalogu, który kończy się nr. 32481. Przed II wojną światową zasoby Biblioteki Wileńskiego Seminarium Archidiecezjalnego liczyły ponad 65 tys. woluminów, zob.: Adam Szołt: *Ksiądz Stanisław Sieluk (1904–1960). Duszpasterz, prefekt, ojciec duchowny*. Białystok 2009 (= *Studia Seminarium Białostocensis* 5) s. 50.

⁴⁴ Tadeusz Krahel: op. cit., s. 156.

Jerzego na potrzeby biblioteczne. W 1952 r. uruchomiono tzw. „Pałac Książki” (*Knygų rūmai*)⁴⁵, do którego przekazano 59131 egzemplarzy pozycji należących do Biblioteki Diecezjalnego Seminarium Duchownego. W 1992 r. „Pałac Książki” przyłączono do Litewskiej Państwowej Biblioteki im. M. Mażwidasa, jako Narodowe Archiwum dokumentów publikowanych i nazwano „Centrum bibliografii i księgoznawstwa”.

Omawiane muzykalia rękopiśmienne były restaurowane w 2010 r. w Centrum konserwacji i restauracji dokumentów Litewskiej Państwowej Biblioteki im. M. Mażwidasa.

Na s. 171, 172 i 173 obu wileńskich muzycznych woluminów rękopiśmiennych znalazł się utwór zatytułowany *Polowanie*, który umknął uwadze badaczek litewskich. Zestawienie zachowanych w rękopisach wileńskich głosów *Basso vocale* i *Canto secundo* kompozycji *Polowanie* z partyturą opery *Heca albo polowanie na zająca*⁴⁶ pozwoliło stwierdzić, że *Polowanie* jest zdekompletowanym i uzupełniającym drugim rękopisem opery. Informacje o pierwszym znane są z przekazów Adolfa Chybińskiego; po II wojnie światowej egzemplarz ten został zdeponowany w Bibliotece Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu⁴⁷ (w dalszym ciągu nazywać go będą rękopisem lwowsko-poznańskim). W żadnym z rękopisów autorzy muzyki i tekstu nie są wskazani.

Brak strony tytułowej sprawił, że nieznanym jest tytuł rękopisu lwowsko-poznańskiego, a tytuł zastępczy *Heca albo polowanie na zająca. Anonimowa krotochwila myśliwska w jednym akcie* został zaproponowany przez Jerzego Gołosa⁴⁸. Być może tytuł „Polowanie”, który widnieje w rękopisie wileńskim, jest pierwotny, a nie nadany przez M. Żebrowskiego.

Chybiński uznał rękopis lwowsko-poznański za zdekompletowany, zaś Gołos – za kompletny. Rękopis wileński potwierdza stwierdzenia Chybińskiego, że w utworze tym istniał drugi głos⁴⁹, o czym może świadczyć np. początkowy fragment tytułu – *Quator Libri Cantu Figurali seu Musico* – wskazujący na większy aparat wykonawczy (wielogłosowa muzyka figuralna z towarzyszeniem instrumentalnym). Nie zachowały się wprawdzie partie akompaniamentu, ale istnieje duże prawdopodobieństwo, że mógł to być akompaniament bądź organów, bądź kapeli instrumentalnej.

Okolo 15% materiału muzycznego partii basu rękopisu wileńskiego odbiega od wersji lwowsko-poznańskiej. Są to zmiany w zakresie przebiegów dźwiękowych, błędy w zapisie, a w dwóch miejscach pojawia się też nowy materiał muzyczny. Obie wersje różnią się także w zakresie tekstu słownego. I tak w wersji wileńskiej wyszczególniono tytuły urzędników „Mości Panie Marszałku, Mości Panie Podskarbi, Mości Panie Podczaszy, Mości Panie Piwniczy”⁵⁰, zaś w zakończeniu dodano słowa „Pan Bóg zapłać Mościa Panowie”⁵¹. W wariantcie lwowsko-poznańskim ośmiokrotnie powtórzony został zwrot „Mości Panie”. Różna jest także czasem pisownia słów i ich znaczenie, np. w rękopisie wileńskim „a nerki pieczona” – w rękopisie lwowsko-poznańskim „Naroki pieczono” (w. 58), odpowiednio „główkę utratować” – „Główkę utrefować” (w. 59), „mozgiem usmarować” – „mózgiem ją smarować” (w. 60), „mięsy ustawiajcie” – „misy zastawiajcie” (w. 76), „nayprud kwasne” – „naprzód kwaśno” (w. 82), „wszystko dobre zgotowano” – „wszystko dobrze zgotowano” (w. 83)⁵².

Gołos stwierdza, że utwór można uznać „za świecki typ kolędy-podarku i powinszowania

⁴⁵ Arvydas Pacevičius: „Senosios regulos karmelitų prie Šv. Jurgio bažnyčios buvusio vienuolyno biblioteka: sovietmečio «spaudos archyvo» šmėkla ar knygos kultūros faktas?”. W: *Bibliografija 2005–2006. Mokslo darbai*. Vilnius 2007 s. 139.

⁴⁶ Jerzy Gołos: *Heca albo polowanie na zająca. Anonimowa krotochwila myśliwska w jednym akcie*. Red., edycja tekstu i muzyki Jerzy Gołos. Warszawa 2012.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 3–4.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 1.

⁴⁹ Adolf Chybiński: „Z pijackiej i myśliwskiej muzyki”. *Kurier Literacko-naukowy* 15 (1938) nr 23 s. XI (367); *Poezja i lowy. Antologia*. Wybór i opr. Władysław Dynak. Wrocław 1994 s. 579; Jerzy Gołos: op. cit., s. 4.

⁵⁰ *Quator libri cantu figurali seu musico*, op. cit., LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11, s. 173.

⁵¹ *Ibid.*, s. 173.

⁵² *Ibid.*, s. 172, 173; Jerzy Gołos: op. cit., s. 15.

od Nowego Roku do Trzech Króli” i za Janem Okoniem nazywa utwór „kolędą życzeniowo świecką”⁵³. Inne dwa twory o charakterze okolicznościowym, jakie znajdują się w rękopisie wileńskim, to „Cant w dniu imienin” i „Боже, царя храни!”.

Sama tematyka kompozycji mogła wynikać z dużej popularności polowań. W tym czasie, w l. 1823–25 w wileńskiej oficynie Józefa Zawadzkiego ukazało się fundamentalne dwutomowe dzieło *Nauka łowiectwa* Ignacego Bobiatyńskiego (1795–1859), a kilkanaście lat później (1839 r.), również w Wilnie, podręcznik kucharski *Poradnik dla myśliwych* Jana Szytlera (1763–1850)⁵⁴. Należy dodać, że duchowieństwu polowań zabraniano, o czym w XVIII i XIX w. przypominali biskupi w listach pasterskich⁵⁵.

Odszukanie w Wilnie utworu *Polowanie*, wprawdzie zdekompletowanego, ale z głosem *Canto secundo*, umożliwia weryfikację partytury opery *Heca, albo polowanie na zająca*, a także jej współczesne wykonanie. Pokazuje także preferencje repertuarowe wileńskich Księży Misjonarzy oraz możliwości wykonawcze. Woluminy rękopiśmienne, znajdujące się obecnie w Dziale Muzycznym Litewskiej Biblioteki Państwowej im. Martinasa Mažvidasa, należy utożsamiać raczej z Książmi Misjonarzami św. Wincentego á Paulo na Górze Zbawiciela w Wilnie niż z Wileńskim Rzymsko-Katolickim Seminarium Diecezjalnym. Aby stwierdzić, czy utwory były wykonywane w Wileńskim Rzymsko-Katolickim Seminarium Diecezjalnym, należy przyrzeć się życiu muzycznemu seminarium. A to już sprawa kolejnych badań⁵⁶.

⁵³ Jerzy Gołos: op. cit., s. 9.

⁵⁴ M. Wilgusowa: „Polska książka łowiecka w XIX wieku”. *Łowiec Polski* 2 (1990) nr 4 s. 8–9.

⁵⁵ 6 II 1629 r. „Kanonik Jan Pac osadzony na cztery tygodniowe rekolekcje, z przestroga, aby psów gończych nie trzymał i hałaśliwego myślistwa, jako prawom kościoła przeciwnego, zaniechał; czeladź gorszącą odprawił i przez cały rok nigdzie nie wyjeżdżając, przy kościele katedralnym rezydował”, zob.: Jan Kurczewski: *Kościół Zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju. Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*. Cz. III Wilno 1916 s. 113. W 1710 r. biskup wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski ogłosił list pasterski, w którym zabraniał m.in. polowania, a ponad sto lat później, w roku 1833, biskup Andrzej Benedykt Kłagiewicz w liście pasterskim rozkazuje „wystrzegać się gier, polowania, zabaw, jarmarków”, zob.: Jan Kurczewski: op. cit., cz. I Wilno 1908 s. 187, 247.

⁵⁶ Już po napisaniu powyższego komunikatu ukazał się kolejny artykuł Laimy Budzinauskienė o „Wileńskiej Księżdzie Seminaryjnej”: Лайма Будзинаускаене: „Отражение Вильнюсской церковной музыки первой половины XIX века. Книга нот семинарии – содержимое и многоязычие”. *Mūzikas zinātne šodien: pastāvīgais un mainīgais. Zinātnisko rakstu krājums VI* [Uniwersytet Dyneburiski] 2015 s. 99–111, on-line: http://du.lv/wp-content/uploads/2015/12/Muzikas_zinatne_sodien_VII.pdf, dostęp 20 III 2016. Wnioski Budzinauskienė w powyższym artykule nie uległy zmianie i nie zostały uzupełnione w stosunku do poprzednich ustaleń, dlatego postanowiono nie odwoływać się w komunikacie do tej publikacji.

Polowanie 171

Mo si Pa nie Mo si Pa nie

Dias cay ho - wei My sus qui pro buda ai u psy

po fo ruy ai ni chay tra pro ga iog ma to era su ma tera

Lo pny gpy ai ny vi tray ai fu sai my psy wol ay

ne by dsem mieli swie ry ne ier ai wpmay

na u pa tro ne go a ia xii tom gte pu saym boe

a iach a iach - a iach a iach

a iach a iach - a iach a iach a iach

a iach a iach a iach a iach a iach

a iach a iach a iach a iach

a iach a iach a iach a iach

Il. 1. *Quatuor libri cantu figurali seu musico et unus choralis [Rankraštīnēs natos]: comparati et incepti anno millesimo octingentesimo vigesimo octavo, ultimis martii; finiti vero in decembri eiusdem anni, ad perpetuum usum Seminarii Interni Congregationis Missionis, Domus Vilnensis Montis SS. Salvatoris: continent varias missas, hymnos antyphonas de Beata, nec non antyphonas ad vespervas et alia multa / opera Fratris Martini Zebrowscii. LNMMB RS, rkp., sygn. Mkrn-11, księga Canto secundo, s. 171.*

Opublikowano za zgodą Biblioteki.

„HECA ALBO POLOWANIE NA ZAJĄCA...”

The image shows a page of handwritten musical notation with lyrics in Polish. The score is written on ten staves. The lyrics are as follows:

a iach a iach
a iach a iach a iach a iach
An
O som iest mi ser ny kusho powi omis po trze ba
2. 2.
ie cie bar do do brze jakie go pre cie go to wa i
ie by mogl do brze smakowac M Dai O gnia.
So li Ma zi octa Drowka
Wody ka pu sty sto mi ny Sa fra nu sta na piopra i
Imbie ru O le ia i kmi nu — Sze go to wo lke cie ka
no wie Mi sy u ta wioy cie ta so si ta nor si
tu o ser no po ser jak my smole no ne przed kase po wpy ste
do brze go to wa no ka rze ni nie sa to wa no Po ste
nie sa to wa no

Il. 2. Ibid., s. 172.

172

b

Moscia Pa nie Mar pat hu Mo scia Pa nie pod nos bi

Moscia Panie pod ora sy Moscia Panie Pi wni czy Kna de was sie

Pi wo no cie Dzie sie gas cy by dzie do sye wazy Mo zo cho by z pat

nie my wi wat - - wy bo zy nie - my ki wot ki wot

Jehno sie wie iut lo ma my fro che wple wie poj dmy spai

re wera su wy dzie my ha ta su w pzet kie go - juy edry spai za

wera su wy dzie my ha ta su w pzet kie go -

San Dóg za ptaw Mosci Pa no - wie -

SUMMARY

This research bulletin concerns two manuscript volumes currently held in the Music Section (Muzikos Skyrius) of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo Bibliotekos) under the shelf-mark Mkrn-11. The Lithuanian researchers Laima Budzinauskienė and Agnė Januškaitė have called the manuscripts the ‘Vilnius Seminary Book’. The author of this bulletin concludes that the manuscript volumes of music held in Vilnius were written in 1828 at the Congregation of the Mission of St Vincent de Paul on Saviour’s Mount in Vilnius and until the closure of the Mission House in Vilnius in 1844 remained the property of the Congregation’s *seminarium internum*. It was not until 1844 that the music-related documents were transferred to the Library of the Vilnius Diocesan Roman Catholic Seminary, located in the post-Carmelite Church of St George, where they have survived to the present day. The composition *Polowanie* [Hunting], held in a collection of sacred music, is in fact an incomplete copy of the opera *Heca albo polowanie na zająca. Anonimowa krotchwila myśliwska w jednym akcie* [Battue, or hunting the hare. An anonymous hunting farce in one act].

Translated by Paweł Gruchala

Alicja Dacewicz jest nauczycielem muzyki w Gimnazjum im. św. Jana Bosko w Jałowie k. Wilna oraz organistką w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Wilnie. Współpracuje z wileńską sekcją Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Interesuje się historią Kościoła na Litwie. Autorka artykułów muzykologicznych dotyczących życia muzycznego zakonu braci mniejszych konwentualnych. adacevic@gmail.com

